

נס וטבע הראל ציפליץ

הקדמה

א. העולם הא־לוהי יסודו ושורשו באות א', "אנכי ה' א־לוהיך" (שמות ב, ב), והעולם התחתון יסודו באות ב', "בראשית ברא א־להים את השמים ואת הארץ" (בראשית א, א)¹. יסוד הדברים הוא - שהאור הא־לוהי הוא לעילא ולעילא נשגב מהכלים החומרניים של העולם התחתון. לכן בשעה שהאור הא־לוהי בא לידי ביטוי בכלי עולם החומר, הוא מוכרח להתפצל ולהופיע דרך זוג, זוג שיחיה בעזרת ה' בהרמוניה, ובמערכת היחסים ביניהם תשרה השכינה, כלומר - האור הא־לוהי העליון שעמד בשורשם יחזור ויופיע מחדש בחיבור שביניהם.

ב. "זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו מה שאין הפה יכול לדבר ואין האוזן יכולה לשמוע" (שבועות כא ע"א), אין כוונת חז"ל לומר שריבנו של עולם אמר מהר זכור ושמור, אלא הכוונה היא שזכור ושמור הינם בעצם שתי זוויות של אור אחד, אור אחד א־לוהי עליון שלא יכול לבוא לידי ביטוי בעולמנו שלא בדרך הפיצול לשני פנים, זכור ושמור, עשה ולא תעשה, ימין ושמאל, חסד וגבורה וכן הלאה.

ג. הנס והטבע גם הם שני פנים של דבר אחד, "אחת דיבר א־להים שתיים זו שמעתי" (תהלים סב, יב). האור הא־לוהי בשורשו מאחד בקרבו את הנס והטבע כאחד, לא כשני דברים שמחוברים זה בזה, אלא כאחדות אחת מהותית. בשעה שהאור בא לידי ביטוי בעולמנו הוא

---

¹ עיינו הקדמת הזוהר מדרש אותיות דרב המנונא סבא.

נס וטבע

מופיע ומתגשם לפנינו כשני מושגים, שני מישורים - מישור של טבע ומישור של נס. עלינו מוטל להתבונן במערכת היחסים שביניהם - ביחוד של כל אחד, בחיבור בין שניהם ובשכינה השורה בחיבור הנ"ל.

ד. כשמדברים על זוגיות בין אנשים וכך גם על זוגית בין מושגים או מהויות, חשוב לזכור את דברי הזוהר הקדושים: "סיטרא אחרא שריא בחיבורא וסיים בפרודא" (זוהר משפטים צה ע"א) ואת הוספתו של הרב קוק שמציין שסיטרא דקדושא לעומת זאת "שרי בפירודא וסיים בחיבורא".² לפני שמחברים בין שני דברים, צריך קודם כל לברר את הייחודיות של כל דבר ודבר, רק אחרי שעוברים את שלב הברור אפשר לעבור לשלב הבא - החיבור. כך יוצרים שלם שהוא גדול מסך חלקיו ולא עיסה בלוסה של שני גורמים שלא באמת מתאחדים האחד עם השני.

ה. אנו ננסה במאמר לבחון את מערכת היחסים העדינה בין מושגי הטבע למושגי הנס במישורים שונים ולנסות להבין מה אנו יכולים ללמוד לחיינו מכל מושג ומושג ומה אנו יכולים ללמוד מהחיבור ביניהם.

א. רובד לפני מרובד

בפרק זה נברר את מושג הנס, נראה שתכליתו לשבור את הסדר הטבעי ובכך לחשוף את האדם לרבדים אחרים הגנוזים בסדר העולם הטבעי אך גבוהים ממנו לעילא ולעילא. כל חייו האדם הולך ונחשף לקצה קצה של ההנהגה האלוהית בהווה והרבדים העליונים והשממים בהם היא פועלת.

---

² אורות הקודש א, יא; ובאורות הקודש ב, האחדות הכוללת, כח ועוד.

1. יש סדר לניסים

א. המהר"ל בספרו הקדוש גבורות ה' טבע את המושג 'יש סדר לניסים' וצריך להבין מה כוונתו.

ב. באופן פשוט מהות הנס היא יציאה מהסדר. אם ניקח לדוגמה את קריעת ים סוף, הים זורם לו כבר אלפי שנים בנחת ובנעימים, ופתאום 'בום', שבירה של הסדר הנורמלי, שבירה של חוקי הטבע, שידוד המערכת, הים נקרע. כלומר - כל מהותו של הנס היא שהוא יוצא מגדר הרגיל, שהוא לא בתוך הסדר ההגיוני, אם כך צריך לחזור ולבאר את כוונת המהר"ל, מה הכוונה שיש סדר לניסים, והרי הנס במהותו יוצא מהסדר.

ג. על מנת לבאר את דבריו נתבונן בדבריו של הרמח"ל בדרך ה' לגבי הרבדים בהנהגה האלוהית:

ויש בדברים האלה הדרגה רבה ופרטיות רב - 1. כי יש המלאכים פקידי הטבע הגשמי, המחזיקים כל חלקי הגשמיים בחוקותיהם הטבעיים, 2. ועליהם שרי גזרות הגמול, המניעים מלאכי הטבע, לסבב העניינים לפי הגזרות, וכמה פרטים לפרטים, כפי נפלאות סתרי הנהגתו ית' שמו. 3. ואולם הוא ית' שמו משקיף על הכל עליונים ותחתונים, שורשים וענפים, ומכוון תמיד אל השלמות הכללי, ולזה מסבב כל הבריאה (דרך ה' חלק ב', פרק חמישי).

ד. הרמח"ל מבאר שיש שלושה רבדים בהנהגה האלוהית:

- רובד ראשון - ההנהגה הטבעית, שם שולטים חוקי הפיזיקה, כח הכבידה וכדו'.
- רובד שני - הנהגת המשפט, שם שולטים חוקי השכר ועונש, "אם בחוקתי תלכו... ונתתי גשמיכם בעיתם..." (ויקרא כו, ג-ד) וכדו'.

נס וטבע

- רובד שלישי - הנהגת היחוד, שם שולט הרצון האלוהי שעומד בבסיס כל בריאת העולם, ההולך ומופיע דרך כל נקודה ונקודה במהלך ההיסטוריה.

ה. הרמח"ל מוסיף ומבאר שמערכת היחסים בין שלושת הרבדים הנ"ל, בנויה בצורה של רובד מעל לרובד. כלומר - הרובד של הנהגת המשפט עליון יותר מהרובד של הנהגה הטבעית, כך גם הרובד של הנהגת היחוד עליון יותר מהרובד של הנהגת המשפט. עוד ממשיך הרמח"ל ומבאר שהרובד העליון יותר מניע ומסבב את הרבדים שתחתיו ודרכם הוא בא לידי ביטוי.

ו. אם נשתמש במונחים מעולם הקבלה, אפשר לומר שכל רובד הוא כלי ביחס לרובד העליון ממנו ואור ביחס לרובד התחתון ממנו. התרגום של כלי ואור בעולם הקבלה, כפי שלמדנו ממורנו ורבנו הרב שבתי סבתו, הוא אמצעי ומטרה. הכלי הוא אמצעי להוציא אל הפועל את האור שהוא המטרה. ממילא אפשר לומר שהנהגה הטבעית היא כלי להוציא דרכה אל הפועל את הנהגת המשפט וכן הנהגת המשפט היא הכלי להוציא אל הפועל דרכה את הנהגת היחוד. או בכיוון ההפוך - הנהגת המשפט היא המטרה שעומדת ביסוד הנהגת הטבע והנהגת היחוד היא המטרה שעומדת ביסוד הנהגת המשפט.

ז. על מנת לחדד את מערכת היחסים שבין הרבדים השונים נדגים כיצד הדבר מתבצע בפועל: משה רבינו אומר לעם ישראל בספר דברים: "כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוהיך מייסרך" (דברים ה, ה). ודאי וודאי שהאב אוהב את בנו אהבה עזה ורוצה אך ורק לחבקו ולהביע אהבה כלפיו, אבל מכל מקום בשעה שהבן חוטא יודע האב שדווקא אהבתו העזה אל בנו היא שמחייבת אותו לתת עונש, משום שהוא יודע שזה למען הבן, כדי שהוא יגדל כדבעי. בסיטואציה זו על דרך המבואר לעיל ישנם שני רבדים, רובד של אהבה שהוא הרובד הפנימי ורובד של יראה שהוא הרובד החיצוני, הרובד של האהבה

הוא המטרה והוא התכלית, והרובד של היראה הוא האמצעי דרכו מובעת האהבה.

ח. מערכת היחסים בין שלושת הרבדים הנזכרים לעיל, מתחדדת בדיון אחר שמוכא ברמח"ל בדבר השאלה האם הניסים הם מחודשים או שמא הם קבועים מששת ימי בראשית, וכך כותב הרמח"ל:

והנה הוא, יתברך שמו, ברצונו משנה סדרי בראשית בכל עת שירצה ועושה נסים ונפלאות כחפצו בדברים שונים, כמו שיגזור היותו נאות לתועלת הבריאה, לפי הענין ולפי הזמן. ומה הוא זה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (בראשית רבה ה, ה) "תנאים התנה הקדוש ברוך הוא עם כל מה שנברא בששת ימי בראשית?" לא שלא ישנה הקדוש ברוך הוא דבר מעתה. כי ודאי משנה הוא בכל עת שירצה שינוי גמור. אבל הענין הוא, שבעת הבריאה הראה והודיע לכל שרשי הנבראים ענינים ואמיתת מציאותם, והתכלית למה שנבראו, ואל מה עתידים היו לסבוב בגלגוליהם, ומה יהיה סוף ענינם, והשיגו וידעו שהכל היה הולך לתכלית הטוב האמיתי, ונתרצו בדבר, ושמחו בו. והוא מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, במקום אחר (ראש השנה יא ע"א, חולין ס ע"א): "כל מעשי בראשית לדעתם נבראו"; ואמנם כשהודיעם הקדוש ברוך הוא אמיתת ענינם וחוקם ואמיתת כל גלגולם, הראם כמו כן, שממה שהיה מצטרך לשלמותם היה שייעשו בהם אותם הנסים לישראל או לצדיקים מהם באותם הזמנים. ואמנם הדבר הזה נאמר בשרשים העליונים, ואחרי כן, על פי כל זה, נשתלשלו בהשתלשלות, ונקבעו הדברים בגשמיות כראוי להם, והועמדו עליהם הפקידים המחזיקים אותם בחוקם הטבעי; ובעת שרוצה הקדוש ברוך הוא, יגזור על הפקידים האלה, ויעמדו מתפקידם, וישתנו ממהלכם הטבעי, כפי מה שתהיה עליהם הגזרה (חלק ב' פרק חמישי אות ו).

נס וטבע

ט. הרמח"ל מבאר שישנם שתי רמות, ברמה הראשונה שהיא רמת פקידי הטבע הניסים מחודשים ואילו ברמה השניה שהיא רמת השורשים הניסים קבועים מששת ימי בראשית.

י. ניקח לדוגמה את נס קריעת ים סוף, מבחינת המישור של הנהגת הטבע - הים אמור לזרום. אבל מבחינת המישור של הנהגת היחוד, של הרצון הא־לוהי - עם ישראל צריך להגיע לארץ ישראל, בעצם כשהים נקרע אין זה סתם שידוד חד פעמי של מערכת הטבע ושינוי סדרי בראשית אלא סתירה בין שני מישורי ההנהגה, בין מישור ההנהגה הטבעי שאומר שהים צריך לזרום, ובין מישור ההנהגה הא־לוהי שאומר שעם ישראל צריך להגיע לארץ ישראל. הים מפריע לעם ישראל להגיע לארץ ובעצם מפריע למהלך הא־לוהי להתממש. וכשהים נקרע, בעצם המישור של ההנהגה הטבעית מפנה את מקומו בפני המישור של ההנהגה הא־לוהית.

יא. כשהרמח"ל אומר שהנס הוא מחודש ברמת הפקידים כוונתו לומר שמערכת הפקידים פועלת על פי סדר מסוים, על פי כללים מסוימים, הנס לא מוסבר בכללים שלה ובשפה שלה, הנס לא חלק מהסדר שלה ומהזרימה הטבעית של ההנהגה הטבעית, לכן במישור ההנהגה הטבעית ישנו חידוש. כשהרמח"ל אומר שהנס קבוע מששת ימי בראשית ברמת השורשים - הכוונה שמבחינת השורשים אין שינוי אלא ככה זה אמור להיות, זו הזרימה הטבעית, מצד השורשים זה ברור ומסודר להפליא שהים יפנה את מקומו לעם ישראל.

יב. "ויאמר מרדכי להשיב אל אסתר אל תדמי בנפשך להמלט בית המלך מכל היהודים: כי אם החרש תחרישי בעת הזאת רוח והצלה יעמוד ליהודים ממקום אחר ואת ובית אביך תאבדו ומי יודע אם לעת כזאת הגעת למלכות" (אסתר ג, יג-יד). מרדכי הוא יהודי שחי ברובד של הנהגת היחוד, ממילא ברור לו שעם ישראל לא יושמד כמו שברור לנו שהשמש תזרח. בדיוק כמו שחוקי המישור הטבעי

מחייבים שהשמש תזרח כך חוקי המישור האֵלֹהי מחייבים שעם ישראל לא יושמד.

יג. נאמר כך - יהודי שחי אך ורק עם המישור של חוקי היחוד והיה רואה את הים נקרע לא היה תמה כלל ועיקר שהרי ברור שכך הדברים צריכים להתנהל, עם ישראל צריך להגיע לארצו כחלק מהתוכנית האֵלֹהית הכללית של גאולת העולם וממילא כל שנקרה בדרכו מפנה את מקומו בשביל שהרצון האֵלֹהי יוכל להגיע לידי מימוש וביטוי.

יד. על פי מה שהתבאר נחזור לדבריו הקדושים של המהר"ל איתם פתחנו. כשהמהר"ל אומר ש'יש סדר לניסים' בעצם הוא מתכוון להגיד שהסדר הטבעי אינו חזות הכל. העולם גונז בקרבו רבדים פנימיים יותר ויותר, עליונים יותר ויותר, שגם להם יש סדר משלהם וכשיש ניסים אין זו שידוד מערכות חד פעמי אלא גילוי של רובד עליון יותר ופנימי יותר, סדר גבוה יותר, שבא לידי ביטוי דרך מעשה הנס הספציפי שהתרחש.

2. גאולת ישראל ממצרים

א. הרמב"ם בהלכות תשובה חוזר פעמים רבות על כך שיש בחירה חופשית לאדם, אבל במקום אחד כביכול 'מתפלק' לו שאין בחירה חופשית:

כל הנביאים כולן צוו על התשובה ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין שנאמר והיה כי יבאו עליך כל הדברים וגו' ושבת עד ה' אלהיך ושב ה' אלהיך וגו' (משנה תורה הלכות תשובה ז, ה).

ב. טעון ביאור - אם יש בחירה חופשית מוחלטת לאדם, הרי עם ישראל יכול לבחור האם הוא חוזר בתשובה או לא, ואם כך מה שייך

נס וטבע

להגיד "כבר הבטיחה תורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף גלותן ומיד הן נגאלין"? אלא אומר הרמב"ם, יש רובד עליון יותר ופנימי יותר לרובד של הבחירה החופשית של האדם, זהו הרובד של הרצון האלוהי שהולך ומופיע בעולמנו ומוביל את העולם כולו אל עבר הגאולה. רובד זה גבוה יותר מהרובד של הבחירה החופשית ואינו משועבד לה, ממילא ודאי שלמרות שאלת הבחירה עם ישראל יעשה תשובה בסוף הגלות והעולם יגיע לגאולה השלמה.

ג. לפי מה שהתבאר נראה לחזור ולבאר - גאולת ישראל ממצרים שייכת לרובד הפנימי העליון ביותר של הנהגת המציאות, הרובד של הנהגת היחוד. ובשביל לברר לעם ישראל ולכל באי עולם שכעת, בשעת יציאת מצרים, מתגלה משהו מממדים עליונים ונשגבים, משהו בלתי מוסבר במושגים טבעיים שלקוחים מהמישור של ההנהגה הטבעית, ואף לא במושגים של שכר ועונש, אלא משהו ששייך לרובד היחוד, לרצון האלוהי שהולך ומוביל את העולם אל עבר הגאולה השלמה, היה צריך לשבור את כל הרבדים התחתונים יותר, וכך לגלות שמה שמופיע בשעה זו שייך לרובד הפנימי ביותר, רובד הייחוד.

ד. בשעת קריעת ים סוף נשבר הסדר הטבעי של המציאות וכך התגלה שגאולת ישראל ממצרים שייכת לרובד עליון יותר מהרובד הטבעי. בשעה שה' לקח את הבחירה החופשית מפרעה מלך מצרים נשבר הסדר המשפטי של ההווה, הסדר שעל פי הכללים שלו יש בחירה חופשית לאדם והוא מקבל שכר על מעשיו הטובים ועונש על מעשיו הרעים, ועל ידי כך התברר שגאולת ישראל ממצרים שייכת לסדר גבוה יותר מסדר המשפט, לסדר הנהגת היחוד.

3. הסקת מסקנות

על פי כל מה שנתבאר אפשר לומר שמושגי הנס מלמדים אותנו שני דברים חשובים:

- דבר ראשון - הנס מלמד אותנו שהסדר האנושי הטבעי אינו חזות הכל ומעבר אליו יש רבדים אֵל־לוהיים אין סופים. אנו כבני אדם צריכים לחיות את החיים מתוך הקשבה לרבדים האלה, לממדים האלה, חיים של הקשבה לאין סוף שהעולם גונז בקרבו.
- דבר שני - הנס מלמד אותנו שהיציאה מן הסדר לא באה לשבור אותנו ולגרום לנו ליפול אלא להפך, היא באה על מנת לחשוף אותנו לסדר עליון וגבוה יותר.

א. אלמנט של חוסר סדר

א. הנס בעצם מלמד אותנו שריבוננו של עולם טבע בתוך כל מישור ומישור בהוויה אלמנט של חוסר סדר על מנת שדרכו נחשף לרובד הפנימי יותר והגבוה יותר ואחרי שנחשף לסדר הגבוה יותר ונצלִיח להכליל בו גם את מה שבתחילה חויינו כחוסר סדר, גם בסדר הגבוה יותר יתגלה אלמנט של חוסר סדר על מנת לחשוף את הרובד הבא וכן הלאה.

ב. כלומר ריבוננו של עולם פועל חוסר סדר בקריעת ים סוף בתוך המישור הטבעי דרכו אנו נחשפים לרבדים הפנימיים יותר, וכך ריבוננו של עולם פועל חוסר סדר בלקיחת הבחירה החופשית של פרעה בתוך המישור של הנהגת המשפט ודרכו אנו נחשפים לרבדים הפנימיים יותר של הנהגת הייחוד.

ג. ואולי אפשר לקחת את העיקרון הנ"ל וליישמו במקומות נוספים, לדוגמה במישור של התורה - התורה משתקפת אלינו דרך ארבעה רבדים זה למעלה מזה, פשט רמז דרש סוד. ואולי אפשר לומר שריבוננו של עולם מראש בנה את הדברים כך שלא נוכל להסביר את כל התורה על דרך הפשט אלא יהיו מקומות שבמישור של הפשט

נס וטבע

יִישָׂארו סתומים כדי שדרכם נחשף למישור של רמז וכן במישור הרמז והדרש.

ב. דרך ההתמודדות עם המשברים בחייו של האדם

וידבר יי' אל משה אחרי מות שני בני אהרן וגו', ויאמר יי' אל משה, רבי יהודה אמר כיון דכתיב וידבר יי' אל משה אמאי זמנא אחרא ויאמר יי' אל משה דבר אל אהרן אחיך דהא במלולא קדמאה סגי, אלא הכי תנינן כתיב ויקרא אל משה וידבר יי' אליו, וכתיב (שמות כד) ואל משה אמר עלה אל יי' והא אוקמוה מלה דהכא דרגא חד ולבתר דרגא אחרא, אוף הכא, וידבר יי' אל משה דרגא חד, ולבתר ויאמר יי' אל משה דבר אל אהרן אחיך דרגא אחרא, וכלא בחד מתקלא סלקא ומן שרשא חדא כולא אתחבר (זוהר ריש פרשת אחרי מות).

א. הזוהר הקדוש קושר בין שלושה פסוקים:

1. "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו" (ויקרא א, א).
2. "ואל משה אמר עלה אל ה'" (שמות כד, א).
3. "וידבר ה' אל משה אחרי מות שני בני אהרן... ויאמר ה' אל משה" (ויקרא טז, א).

ב. רש"י על הפסוק "ויקרא אל משה וידבר ה' אליו" כותב:

"ויקרא אל משה" - לכל דברות ולכל אמירות ולכל צוויים קדמה קריאה לשון חבה (יומא ד ע"ב; ויקרא רבה) לשון שמלאכי השרת משתמשים בו שנאמר: "ויקרא זה אל זה" (ישעיהו ו, ב), אבל לנביאי אומות העולם נגלה עליהן בלשון עראי וטומאה שנאמר ויקרא אלהים אל בלעם.

ג. הדיבור עם משה אינו בדרך של מקרה וארעי אלא קודמת לו הזמנה, הזמנה לדיבור, הזמנה ליצירת קשר, רק לאחר ההזמנה ריבונו של עולם מדבר עם משה, בכך הדיבור מקבל חשיבות, ואינו רק דיבור כבדרך אגב.

ד. על פי מה שהתבאר נראה לבאר בזוהר הקושר בין הקריאה וההזמנה האלוהית למשה למען יצירת קשר ובין הפסוק "ואל משה אמר עלה ה'" כך: האדם חי לו בעולם מושגים מסויים, מרחב התודעה שלו בנוי מגבולות מסוימים של מושגים שהאדם בונה לעצמו, בייחס לעצמו בייחס לעולמו ובייחס לאלוהיו, הקריאה האלוהית אל האדם ליצירת הקשר היא קריאה אל האדם לעלות, לא רק לעלות חומרית בהר, אלא לעלות בעולם המושגים שלו, להיפתח לעולמות חדשים, שהם מעבר לעולמות המוכרים שהוא בנה לעצמו, מעבר לגבולות וההגדרות שהאדם הגדיר את עצמו בהם, להיפתח לסדר גבוה יותר. לעבור מעולם מושגים אנושי לעולם מושגים אלקי.

ה. הזוהר ממשיך וקושר את הדברים לכפילות בריש פרשת אחרי מות:

וַיִּדְבֹר ה' אֶל־מֹשֶׁה אַחֲרַי מִוֹת שְׁנַי בְּנֵי אֶהֱרֹן
 בְּקָרְבָתָם לִפְנֵיהֶם וַיִּמָּתוּ: וַיֹּאמֶר ה' אֶל־מֹשֶׁה דַּבֵּר
 אֶל־אֶהֱרֹן אַחִיךָ וְאֶל־יִבְיָא בְּכַל־עֵת אֶל־הַקֹּדֶשׁ מִבֵּית
 לְפָרֹכֶת אֶל־פְּנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל־הָאָרֶץ וְלֹא יָמוּת כִּי
 בְּעֵנָן אֲרָאָה עַל־הַכַּפֹּרֶת: (ויקרא טז, א-ב)

ו. הדיבור הראשון - עוסק בנקודות משבר עצומה. נקודת המשבר היא קודם כל פרטית של אהרן, משבר כל כך גדול שאין לאהרן מילים, הדבר היחיד שהוא יכול לעשות זה לשתוק, 'וידום אהרון'. מעבר לכך ישנה גם נקודת משבר לאומית, עם ישראל כעם מגיע לשיא השיאים שלו בקשר עם ריבנו של עולם, השראת שכינה בתחתונים, 'יצירת קשר בין הדוד לרעיה, וברגע קדוש זה, עם ישראל חוטף כביכול סטירה מריבנו של עולם, יש גבול, צריך לדעת לשמור

נס וטבע

מרחק. הדיבור השני חוזר ועוסק בקרבה עצומה בין הקדוש ברוך הוא לבין עם ישראל, בכניסה של שלוחו של עם ישראל - הכהן הגדול לבית קודש הקודשים, למקום הקדוש ביותר בזמן הקדוש ביותר, לחדר המיטות, למקום בו מופיעה יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה בצורה הגדולה והשלמה ביותר.

ז. אך על פי מה שנאמר הדברים טעונים ביאור - מה שייך לקשור בין מות שני בני אהרן לבין הקריאה האלוהית אל משה, ובעצם אל כל האדם, לעלות אל האלוהים, הקריאה האלוהית שמזמינה את האדם ליצור קשר, הקריאה שהיא הכנה לדיבור? הרי לכאורה אלו שני אנרגיות שונות בתכלית, האחת אנרגיה של אהבה וחיבור והשנייה אנרגיה של מרחק?

ח. אלא ניראה לבאר שבשעת המשבר כל הגבולות המוכרים של האדם נשברים, כל מה שהיה נכון אתמול, כבר לא עומד היום, אין מילים ואין הסברים, הכל נשבר, ואת השבירה הזאת אומר הזוהר, לא צריך לתרגם כקריאה להתמוטטות חס ושלום, השבר אינו ביטוי לדחייה של ריבוננו של עולם את האדם, ההפך הוא הנכון, השבר, היציאה מן סדר החיים הרגילים, שידוד המערכות, זו היא קריאה אל האדם להיפתח לסדר גבוה יותר מהממד בו האדם חיי עד לשעת המשבר, לעולם מושגים רחב יותר.

ט. אם נחבר את האמור כאן לכל מה שהתבאר לעיל לגבי מושגי הנס והטבע נאמר כך, על דרך שהיציאה מן הסדר במישור מערכת הטבע אין מטרתה לשבור את מערכת הטבע, אלא לחשוף את האדם לרבדים היותר הפנימיים, כך גם כל משבר שהאדם חווה בחייו, כל שבירה מטרתה לחשוף את האדם לסדר גבוה פנימי יותר מהסדר שהוא חיי בו עד לרגע המשבר.

י. על פי דברינו ניראה לחזור לבאר שאם עד עכשיו הבנו שהדממה של אהרן משמעותה קבלת הדין, עכשיו נבין ששתיקה זו מחילה הרבה יותר, כך כותב הרב באורות התשובה (ח, ה):

כשהצער הרוחני, ממעמד החיים של עצמו, שהוא כאב התשובה, ושל כל העולם כולו, גדול עד מאוד, עד כדי סתימתם של המקורות אשר לרעיונות, לדיבורים, לתפילה ולצעקה, להרגשה ושירה, מתרוממים בדליגה לחשוף אורות מלאי חיים, ממקור הדומיה. "והיה השרב לאגם וצמאון למבועי מים"

יא. ביסוד עולם הדיבורים, עולם ההבנות והמילים, עומד לו עולם הדממה, ההבנה של האדם שעולם המושגים האלוהי, שהוא באמת עולם המושגים של העולם, שהרי העולם יסודו בכורא עולם, הוא עולם הרבה יותר רחב וגדול מעולם המושגים האנושיים שלו. לא רק כי האדם לא מספיק חכם ואם הוא יחכים עוד אולי באיזה שהוא שלב הוא יצליח להכניס ולצמצם את אור ה' לגבלות ההבנה שלו, אלא בגלל שבמהות עולם המושגים האלוהי פתוח לעבר האין סוף, לעבר מימדים אין סופיים שרק קצה קצה מהם מקבלים ביטוי בעולם המושגים של האדם, שהאדם במשך ימי חייו רק הולך ונחשף אל הגדול העצום והאין סופי שלהם.

יב. אדם שחיי מתוך רצון להגביל ולהגדיר את הדברים בעולמו חי בתודעה לא נכונה, הוא חי בתודעה שסופה להגיע לידי משבר, שהרי כל מה שהאדם יסביר ויתרגם הרי הוא כלום ואפס ותהו לעומת מה שהדברים באמת. האדם צריך לחיות מתוך תודעה של יצירת קשר, מתוך תודעה של אהבה, מתוך תודעה שהוא לא מנסה להגביל ולצמצם את המושגים ולכלוא את האלוקות בקרבו, אלא להפך, מתוך רצון להיפתח וליצור קשר עם המימדים שהם מעבר אליו, מתוך ההבנה שבמשך ימי חייו הוא הולך ועולה עוד ועוד במדרגות, וכל סדר מזמין סדר גבוה יותר ופנימי יותר.

יג. אהרן חש שעולם המושגים שלו נשבר, שהוא באמת לא יודע להסביר מה קרה ומדוע, וכשהוא שותק, הוא לא רק מקבל את הדין, הוא שותק כי הוא מבין שה' קורא לו, כי הוא מבין שכל מה שהוא

נס וטבע

הכיר היה חלקי לעומת המימד שהוא צריך ועתיד להיפתח אליו, והוא שותק ומקשיב, שותק ומכין את עצמו למימדים החדשים שה' הולך ופותח לפניו.

יד. השתיקה הזאת היא הכשרה לדיבורים שיבוא אחר כך, ממקום עמוק יותר, וגבוה יותר, וגם לאחר מכן תבוא עוד שתיקה, ועוד דיבור ממקום פנימי יותר, וכך חי לו האדם חיים שאינם סגורים וסופים, אלא חיים אין סופים. חיים שהיציבות שלהם אינה בעולם מושגים כזה או אחר אלא בתנועה האין סופית אל עבר המימדים שהולכים ונפתחים בפניו.

ג. חיים מתוך הקשבה לאין סוף

א. הרמח"ל בספרו הקדוש דרך ה' חלק ג' פרק שני מבאר שהנביאים היו ממשיכים עליהם שפע של אור מריבנו של עולם באמצעות התבוננות בשמות ה' יתברך וכך היה היו מתמלאים בכוחות גדולים מאוד שבזרתם הם היו מתרוממים אל מעל לעולם הטבעי.

ב. וניראה לענ"ד לבאר על יסוד דברי הרב בתחילת מאמר דעת א־לוהים³ שבעניין ההתבוננות בשמות ה' ישנם ארבעה שלבים:

1. שלב א' - לימוד - האדם מבין שריבנו של עולם מתגלה בצורה מסויימת בעולם.

2. שלב ב' - מפגש - אחרי שהאדם הבין שריבנו של עולם מתגלה באופן הזה הוא צריך להגיע למפגש עם אותה התגלות, אותו שם, כלומר להיות מסוגל לסמן שביום זה או באירוע זה הוא נפגש עם ריבנו של עולם דרך אופן ההתגלות זו.

---

³ המאמר עצמו מורכב ואין כאן המקום לעסוק בגוף הדברים, כתבתי על סמך הבנתי האישית במאמר.

3. שלב ג' - זיהוי בעצמו - המפגש בין האדם לבין ריבנו של עולם באופן הספיציפי הוא סוג של קריאה אל האדם, איזה קול שקורא אליו, הקול הנ"ל אמור לעורר בתוך האדם בת קול, בת קול המקבילה לאותו גילוי אֵלוהי, שהרי בתוך האדם גנוזה נשמה אֵלוהית שהינה חלק אלוה ממעל, ובנויה כביכול כעין תבניתו יתברך. ממילא כל ההנהגות האֵלוהיות משתקפות מבחינה מסוימת במעמקיו של האדם, והמפגש בין האדם לבין ריבנו של עולם בצורה מסוימת מעורר את המידה שמקבילה אל ההתגלות בקרבו של האדם פנימה.

4. שלב ד' - מדרגת החיים - כתוצאה מהמפגש לא רק שהאדם פוגש את האיכות הגנוזה בקרבו שמקבילה אל החזון האֵלוהי אותו הוא פגש, אלא אותה הנקודה שבתחילה הייתה גנוזה בתוך האישיות של האדם הולכת ומתרחבת כתוצאה מהמפגש בתוך נפשו של האדם עד שהיא ממלאה את כל מרחב התודעה שלו והופכת להיות מדרגת החיים שלו, בצורה כזו האדם הופך להיות כלי לאותה התגלות.

ג. ננסה לקחת את העקרונות עליהם דיברנו וליישם אותם באחד משמותיו יתברך, השם שנתרכז בו הוא שם שדי.

ד. איתא במדרש רבה פרשת לך לך (מו, ג) לגבי שם שדי:

רבי נתן ורבי אחא ורבי ברכיה בשם רבי יצחק אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולמי ולשמים דיי לארץ דיי שאלולי שאמרתי להם דיי עד עכשיו היו נמתחים והולכים.

ה. מתחילה חשבנו שבשעה שבורא עולם ברא את עולמו, עזב הוא את כוחו הבלתי בעל תכלית, ופעל בעולם בצורה שהיא בעלת תכלית, שהרי כשמתבוננים בעולם רואים שכמעט אין שום פרמטר שמשותף לכל היצורים בהווה, כמעט בכל פרמטר נבדלו היצורים בהווה אלו מאלו, ורק פרמטר אחד חורז את כולם - כולם מוגבלים.

נס וטבע

לעומת הבריאה שכל כולו מוגבלת, בורא עולם כל כולו אין סוף, מכל רובד וכל צד שלא נסתכל עליו יתברך הרי הוא אין סופי, ולא אין סוף שבנוי מהרבה הרבה סוף, אלא אין סוף במהות, כול כולו הוא במישור אין סופי.

ו. לכן באו חז"ל במדרש וחידשו לנו חידוש עצום, ריבנו של עולם פעל את העולם מצד עצמו בצורה בלתי סופית, ומה ההוכחה? העולם היה הולך ומרחיב, ואלמלי שהקב"ה היה גער בו ומעמדו עד אין סוף הוא היה הולך ומרחיב, הכח המגביל הוא כח נוסף על גבי הכח הבורא. מכאן יוצא שהמהות הפנימית של שם שדי זהו היות בורא עולם גנוז ממדים אין סופים בתוך גבולות סופים.

ז. עד כאן עסקנו בשלב הראשון של הלימוד, מכאן נעבור לשלב השני של המפגש:

'באותו העת שחשבת על הדברים הנ"ל, במשמעות שם שדי לי נולדה אחיינית, והלכתי לבקר אותה. בשעה שפגשתי אותה, התבוננתי בי והתחלתי לחשוב לעצמי, הרי אם אני מוגבל, היא מוגבלת שבמוגבלות, יצור ורדרד ומסכן, שהרי אני מכל מקום יכול ללכת לשירותים לבד ולאכול לבד, והיא אפילו את זה לא יכולה. ובעודי מתבונן בה, חשבתי לעצמי, אבל מי יודע, מי יודע מה היצור הזה גונז בקרבו, גוועלד אמרתי לעצמי, תראה איך ריבנו של עולם גונז רבדים אין סופים בתוך עולם סופי. בעודי מתבונן בה פתאום אני שומע צעדים מאחורי, הסתובבתי וראיתי את אבי, התבוננתי בו, אבא שלי הוא איש של צורה, לא רק בגופו, אלא גם במהות שלו, אבא שלי בשבילי הוא כל יכול כמעט, כל פעם שקשה לי אני נזכר באבא שלי ומתמלא בכח, התבוננתי בו וחשבתי לעצמי, הרי גם אבא שלי היה פעם יצור ורדרד ומסכן, והנה עכשיו גוועלד איזה יהודי, ריבנו של עולם גונז ממדים אין סופים בתוך גבולות סופים, וזה רק אם אני מדבר עליו בלחוד, על אחת כמה וכמה עם נדבר על כל צאצאיו של אבי, שהיו גנוזים בקרבו מתחילה מבחינה מסוימת. בעודי מתבונן

באבי, והנה פתאום לנגד עיני עלתה תמונתו של אברהם אבינו, התבוננתי בו, ציפתי לפגוש יהודי כמעט אין סופי בממדים שלו, אבל הוא היה נראה רגיל פחות או יותר, גובה מטר שבעים, אולי מטר שמונים, רוחב מסוים, הסתכלתי עליו, אומנם גדול אבל מוגבל בסופו של דבר, ובעודי מתבונן בו חשתי איך השעון מתחיל לדפוק מהר והסרט מתחיל לרוץ, והנה אני רואה במהירות תמונות נגללות בזה אחר זה, יצחק אבינו, יעקב אבינו, השבטים הקדושים, בית ראשון בית שני גרוש ספרד וכך דורות רבים החלו לחלוף, מתחילה ניסיתי לספור את כל הדמויות שראיתי תוך כדי הסרט אך כשהגעתי למילון ולאחר מכן למיליארד הפסקתי לספור, אך הסרט המשיך לרוץ במהירות, והנה עוד פעם אני רואה את עצמי את אבא שלי ואת אחיינית שלי, ובעודי ככה עומד על קרקע יציבה, אני חש איך הסרט מתחיל לחזור אחורה, והנה שוב פעם אני עומד אל מול אברהם התבוננתי בו, וחשתי בעוצמה, וואו! ריבנו של עולם גנוז ממדים אין סופים בתוך עולם סופי. כשיצאתי מביקורי אצל אחיינית שלי היה לי ברור פגשתי את ריבנו של עולם דרך הגוון הזה של שם שדי'.

ח. עד לכאן עסקנו בשלב השני של המפגש, מכאן נעבור לשלב השלישי של הזיהוי בתוכי, והשלב הרביעי של ההתרחבות האור, עד כדי שהוא יהפוך להיות למדרגת החיים שלי.

המפגש הנ"ל עם הממדים האין סופים שגנוזים בתוך הוויה הסופית שאנו חווים, הדהד בקרבי והפגיש אותי עם הממדים האין סופים שגנוזים גם בקרבי פנימה, הרי גם אני גנוז בתוכי רבדי אין סוף, הדבר משתקף לי קודם במספר מקומות: (א) בכמיהה הפנימית שאני חש בתוכי אל האין סוף, אל מעבר לכל העולם החומרי המוכר והמוגבל. (ב) בכך שכל פעם בחיי שחשבתני שאני מכיר את עצמי, נחשפתי לאחר מכן לחלק חדשים באישות שלי שלא הכרתי אותם. (ג) בחיסור הסיפוק שלי מהדברים, והדחף הפנימי שאני חש כל הזמן ליותר ויותר.

נס וטבע

אחרי שפגשתי את אותם הרבדים בתוכי התפללתי לריבונו של עולם שיזכה אותו לחיות חיים כאלה, חיים בהם אני לא מנסה להגדיר ולהגביל את עצמי ואת ההוויה אלא חיים שקשובים לאין סוף שבתוכי ולאין סוף שבמציאות, להיות יהודי שאומר העולם גדול ממנו ולא מתמלא בעצב אלא מתמלא בשמחה כי אם העולם היה אך ורק אני מה היה יוצא ממנו, אבל עכשיו שהעולם גדול ממני, אז גוועלד אני חלק ממהו גדול ועוצמתי, לחיות חיים של תשובה, חיים שהולכים ומנכיחים בקרבם עוד ועוד רבדים בהנהגה האלוהית, עוד ועוד אור מאיתו יתברך.

ב. השגחה

בחלק ב' דלקמן יתבאר לנו, שהנס זו הוא יציאה מן הכלל שלא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, שבעצם כל העולם הטבעי על כל פרט ופרט מפרטיו הוא כלי ביטוי לאור האלוהי.

1. טבע - נס קבוע

א. הרמב"ן בפי' לתורה בסוף פרשת בא (יג, טז) כשהוא דן על משמעות של זכירת יציאת מצרים אומר:

ומן הניסים הגדולים המפורסמים אדם מודה בנסים הנסתרים שהם יסוד כל התורה כולה, שאין לאדם חלק בתורת משה רבינו עד שנאמין בכל דברינו ומקרינו שכולם ניסים אין בהם טבע ומנהגו של עולם.

ב. על פי הרמב"ן נראה לי לבאר שהנס זהו בעצם דבר שיצא מן הכלל שלא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא, כלומר - נס קריעת ים סוף, היה דבר שיצא מן הכלל, שידוד מערכות הטבע, ויציאה חוץ אל הסדר הטבעי, שלא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על כלל כולו יצא, כלומר - דבר ראשון שאנו למדים מהנס זה

שהסדר הטבעי של המציאות אינו חזות הכל אלא יש מעליו סדר אֵלֹהִי שהינו סדר ברמה יותר גבוהה ובמישור יותר גבוה. דבר שני שאנו למדים מהנס הוא שבעצם כל העולם הטבעי הוא כלי ביטוי לעולם הרוחני, כל סדר הטבע הוא כלי ביטוי לסדר האֵלֹהִי, ומה שגרם לטבע לזרום עד עכשיו בצורה מסוימת הוא עצמו זה שגרם לו עכשיו להישבר. כלומר - במהות מבחינה מסוימת קריעת ים סוף אינו חידוש ושינוי כלל וכלל בהתנהגות הים, שהרי הים לא זרם מעצמו אף פעם, תמיד הוא זרם כי כך הוא ביטא את הרצון האֵלֹהִי ממנו, וכמו שהוא ביטא את הרצון האֵלֹהִי ממנו עד עכשיו בזרימתו, עכשיו בשעה שעמדו עם ישראל על שפת הים הוא ביטא את הרצון האֵלֹהִי ממנו בכך שהוא נקרע לשניים.

2. שם בן י"ב אותיות

א. איתא בגמרא בקידושין (עא ע"א):

ת"ר בראשונה שם בן שתים עשרה אותיות היו מוסרין אותו לכל אדם משרבו הפריצים היו מוסרים אותו לצנועים שבכהונה והצנועים שבכהונה מבליעים אותו בנעימת אחיהם הכהנים תניא אמר רבי טרפון פעם אחת עליתי אחר אחי אמי לדוכן והטיתי אזני אצל כהן גדול ושמעתי שהבליע שם בנעימת אחיו הכהנים.

ב. בספר הבהיר לר' נחוניא בן הקנה מתבאר ששם בן י"ב אותיות זהו בעצם שלוש פעמים שם הוויה בניקוד מְלֶךְ מְלֶךְ וּמְלֹךְ, ובעצם מבטא השם שה' מְלֶךְ, ה' מְלֶךְ, וה' ימלוך לעולם ועד.

ג. הרמב"ם בתחילת הלכות מלכים ומלחמותיהם מבאר ששלושה מצוות נצטוו ישראל בכניסת לארץ - למנות להם מלך, להכרית זרעו של עמלק ולבנות להם בית הבחירה. מתבאר בדברי הרמב"ם שם שיש עניין דווקא בסדר הזה, והדבר טעון ביאור, מה העניין דווקא בסדר הזה? אלא ניראה לי לבאר שהמלך נושא את קריאת הכיוון של

נס וטבע

האומה, 'פנינו לאן', ועל פי זה נבאר שמתחילה האדם צריך להציב לעצמו יעד ומטרה, זהו מינוי המלך, לאחר מכן צריך להסיר את המונעים, זהו להכרית זרעו של עמלק, ולבסוף הוא צריך לממש את היעד שזהו בניית בית הבחירה, מכל מקום עולה מדברי הרמב"ם שהמלך הוא שנושא את קריאת הכיוון של האומה.

ד. מדרש רבה על קהלת (ד, יג) דורש את הפסוקים בקהלת שמתארים את המלך הזקן והכסיל על יצר הרע, ותוך כדי דבריו מובאת השאלה הבאה: "ולמה קורא אותו מלך?" והמדרש עונה: "שהכל שומעין לו", מה בא המדרש ללמד? נראה שמטרת המדרש לבאר שאם אנו מבינים שמלך הוא מי שנושא את קריאת הכיוון של העם נשאלת השאלה מה שייכות לקרוא ליצר הרע מלך, וכי איזה קריאת כיוון ואיזו בשורה הוא נושא בקרבנו? והמדרש עונה שקוראים ליצר הרע מלך כי הכל שומעים בקולו, כלומר - בדרך כלל מלך נקרא כך מכח זה שהוא נושא את קריאת הכיוון של האומה והכל שומעים לו, היצר הרע אומנם לא נושא בקרבנו שום בשורה, אבל מכל מקום נקרא שמו מלך כי הכל שומעים לו.

ה. מדברינו עולה שמלך זהו מי שנושא את קריאת הכיוון של האומה ויש לו את הכח ליישם את קריאת הכיוון.

ו. לאור דברינו נחזור לשם בן י"ב אותיות ונבאר שבעצם מהותו הינה שה' נותן קריאת כיוון להווייה כולה ומיישם את רצונו, את אותה קריאת כיוון, דרך כל נקודה ונקודה בהווייה, דרך העבר ההווה והעתיד, דרך כל מה שהיה כל מה שיהיה וכל מה שהווייה.

ז. כאן חשוב להוסיף את דבריו של הקדושים של הרמח"ל בדרך ה':

עוד צריך לדעת, שהנה ההשגחה העליונה בכל פרט מהפרטים משגחת על כל הנקשר בו מן הקודמים ומן המאוחרים, וסוף דבר משגחת בהשגחת כל פרט על כל

הכלל כלו, מצד כל מה שמתייחסים כל החלקים על כל חלק לבנינו של הכלל (חלק ב', פרק שלישי).

כלומר - הואיל והעולם זו היא מערכת אורגנית שכל פרט בה משפיע על כל מכלול ההוויה כולה, בשעה שה' משגיח על פרט מן הפרטים, משגיח הוא עליו בייחס לכל המערכת כולה. בייחס לכל המערכת כולה קובע הקב"ה את מקומו ועניינו של הפרט הזה, וכך כל פרט ופרט מהוויה נלקח בחשבון כולל, ונמצא בדיוק במקומו בשעתו ובעניינו בייחס לרצון האלוהי הכולל שחורז את ציר ההיסטוריה כולו.

ח. הצעה להתבוננות:

האדם יקח לעצמו, נקודה בחייו האישים שמאוד קשה לו איתה והוא היה רוצה שתהיה אחרת, נקודה שמבחינת החוויה שלו לא מקדמת אותו, ואם אפשר לומר דברים כאלו, אילו היה ריבנו של עולם נותן לו לשבת על כיסאו כביכול הוא היה משנה אותה. האדם ייקח את אותה נקודה, ישים אותה לפניו על השולחן ויתבונן בה וייתן לעצמו לחוש את הכאב, ואולי גם את הכעס, על הפער בין מה שהוא היה רוצה שיהיה לבין מה שקורה בפועל, ובעודו מסתכל בנקודה, ישיר לעצמו בראש ה' מלך ה' מלך ה' ימלוך ועד' ויחשוב לעצמו, מה אני חווה ממהלך ההיסטוריה, כלום ואפס קצוהו, שהרי העולם התחיל עוד הרבה לפני וימשיך עוד הרבה אחרי, וכמה אנשים היו כמוני בעולם, אין ספור, ולא רק במישור הזמן, אלא גם במישור המקום, מה אני חווה ממכלול הדברים הקיימים בהוויה כרגע, גם כן כלום ואפס קצוהו, שהרי כמה אנשים יש כרגע על כדור הארץ, וכל אחד וסיפור חייו והחוויות שהוא חווה כרגע, ובעוד האדם מתבונן בקטנותו יחשוב לעצמו שהבורא יתברך, שהוא בניגוד אליו מביט על כל העולם כולו וכל ההיסטוריה כולה בייעף אחד, ומקדם את רצונו השלם והטהור, שאין בו רע כלל ועיקר, אלא כל כולו טוב גמור, דרך כל דבר וכל אירוע בכל הוויה כולה, ויראה הוא לנגד עיניו איך הכל

נס וטבע

כולל הכל, כל רגעי ההיסטוריה, כל האנשים, כל האירועים, כל החוויות, הולכים ומקבלים את מקומם על הקו העצום הזה, הקו של הרצון האילוהי, ובעודו מתבונן באותו הקו שהולך וחורז את הכל, יראה הוא לנגד עיניו איך גם את החור השחור שלו, שהוא חש שהעולם התחיל והסתיים בו, גם הוא מקבל את מקומו על אותו ציר ענק ואין סופי, ואם יזכה האדם אולי דרך התבוננות זאת יוכל הוא לחוש שבאמת ה' מֶלֶךְ ה' מֶלֶךְ ה' ימלוך לעולם ועד.

ג. סיכום

א. ניסינו במאמר להעמיק במושגי הנס והטבע. הדרך בה צעדנו הייתה תמיד בנויה משני שלבים - שלב א' - לראות את היחוד שבכל מושג ומושג, שלב ב' - לזהות את השכינה השורה בחיבור בין המושגים. תוך כדי התהליך, נגענו בעיקר בשני נקודות במערכת היחסיים בין הנס לטבע - (א) איך הנס חושף אותנו לרבדים האין סופים שהוויה גונזת בקרבה מעבר לרובד הטבעי הנראה לעיניים. (ב) איך הנס מבאר לנו שכל הרובד הטבעי כולו, כל ההוויה כולה היא כלי ביטוי לרבדים האילוהיים.

ב. עיקר החידוש במאמר אינו בחידושים שבו, אלא בניסיון לגזור מכל חידוש התבוננות מעשית ונגזרות לחייו של האדם, ואני תפילה שנזכה לא רק ללמוד, אלא ללמוד וללמד לשמור ולעשות, לחוות כל תורה ותורה שאנו לומדים בכל רמ"ח אברינו ושס"ה גידינו, ולחוש איך דבר ה' מרומם את האישות שלנו, וגורם לנו להתעלות ולהתקדש.